

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Bonczyk Norbert

Author: Jacek Lyszczyzna

Citation style: Lyszczyzna Jacek. (2005). Bonczyk Norbert. W: J. Lyszczyzna, D. Rott (red.), "Słownik pisarzy śląskich. T. 1" (S. 12-17). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

nych epitalamiów pastora oleśnickiego wymienić należy *Dziwne dwojga złączenie...* — wiersz złożony na okoliczność wesela ksiąząt Ferdynanda i Elżbiety z rodziny panującej w Oleśnicy (tekst w rękopisie, w Bibliotece Śląskiej). Bock pisał również inne teksty okolicznościowe, np. epicedia i treny, drukowane w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XVII stulecia.

Jerzy Bock zmarł 19 listopada 1690 r. w Oleśnicy. Jego synem był Krystian Bock, notariusz książęcy w Oleśnicy.

Bibliografia

J. Bock: *Nauka domowa i wyjątki z Agendy*. Wyd. W. Ogrodziński. Katowice 1936.

J. Sinapius: *Olsnographia oder eigentliche Beschreibung des Oelsnischen Fürstentums in Niederschlesien*. Bd. 1. Leipzig 1707, s. 163—164, 187—188; G. Hahnel: *Zur Geschichte der Schlosskirchen und kirchlichen Lebens im Herzogtum und in der Gemeinde Oels*. Oels 1910, s. 98; P. Musioł: *Literatura śląsko-polska XVIII wieku*. „Zaranie Śląskie” 1932, R. 8, z. 1, s. 1; *Polski słownik biograficzny*. T. 2. Red. W. Konopczyński. Kraków 1936, s. 177; W. Ogrodziński: *Wstęp*. W: J. Bock: *Nauka domowa i wyjątki z Agendy*. Katowice 1936, s. I—LXI; W. Ogrodziński: *Zapomniany pisarz polsko-śląski Jerzy Bock*. Katowice 1936—1937. Komunikaty Śląskiego Instytutu Naukowego, seria 2, nr 3, s. 1—5; Z. Hierowski: *Drogi literatury śląskiej*. „Śląsk” 1946, nr 5/6, s. 29; J. Gierowski: *Mieszczanństwo polskie na Śląsku i jego walka o język i kulturę polską w XVII wieku*. W: *Szkice z dziejów Śląska*. T. 1. Red. E. Maleczyńska. Warszawa 1955, s. 261—264; H. Dominik: *Pastora Bocka walka o polskość Śląska*. „Strażnica Ewangelicka” 1956, nr 16, s. 234—239; S. Rospond: *Dzieje polszczyzny śląskiej*. Katowice 1958, s. 290—294; J. Zaremba: *Polscy pisarze na Śląsku po wojnie trzydziestoletniej*. Katowice 1968; wyd. nast. Wrocław 1969, s. 124—165; P. Musioł: *Piśmiennictwo polskie na Śląsku do początków XIX wieku*. Opole 1970, s. 117—122; J. Zaremba: *Polska literatura na Śląsku*. Cz. 1. Katowice 1971, s. 97—111; J. Zaremba: *Piśmiennictwo ewangelickie na Śląsku. (Do roku 1980)*. W: *Udział ewangelików śląskich w polskim życiu kulturalnym*. Red. T. Wojak. Warszawa 1974, s. 44—50; *Bibliografia piśmiennictwa polskiego na Śląsku XVII i XVIII wieku*. „Śląski Korbut”. Red. J. Zaremba. Wrocław 1980, s. 78—81.

Teresa Banaś

BONCZYK NORBERT, Bontzek (1837—1893), ksiądz, poeta, założyciel polskich stowarzyszeń na Górnym Śląsku.

Urodził się 6 czerwca w Miechowicach koło Bytomia. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Miechowicach uczęszczał do szkoły

miejskiej w Bytomiu, aby w 1851 r. podjąć naukę w drugiej klasie gimnazjum w Gliwicach. Tam też rozpoczęła się jego wielka fascynacja polską poezją romantyczną, którą poznawał na nadobowiązkowych lekcjach języka polskiego, prowadzonych przez Józefa Schneidera. Kontakt z polską literaturą pogłębiał także w okresie studiów we Wrocławiu, gdzie — po zdaniu w 1859 r. egzaminie dojrzałości — rozpoczął studia teologiczne. Uczęszczał tam na wykłady z języka i literatury polskiej, które prowadzili ks. Wincenty Kraiński i prof. Wojciech Cybulski. Będąc członkiem Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego, dał się poznać jako tłumacz poezji Friedricha Schillera.

Święcenia kapłańskie otrzymał 4 lipca 1862 r. Pierwszą jego placówką duszpasterską, do której trafił w listopadzie 1862 r., była parafia w Piekarach Śląskich, stanowiących w owym czasie nie tylko znane sanktuarium maryjne, ale i ważny ośrodek polskiego ruchu wydawniczego na Górnym Śląsku. W lutym 1865 r. przeniesiony został do parafii Najświętszej Marii Panny w Bytomiu, której proboszczem był wówczas ks. Józef Szafranek. Po jego śmierci w 1874 r. właśnie Bonczyk powołany został na administratora parafii, choć nominację na proboszcza otrzymał dopiero po 12 latach, w 1886 r., gdyż sprzeciwiały się temu władze pruskie, dostrzegając w jego osobie nie tylko jawnego przeciwnika polityki kulturkampfu, ale i rzecznika praw narodowych polskiej ludności Śląska. W Bytomiu pozostał już do końca życia. W 1892 r. otrzymał od arcybiskupa wrocławskiego kardynała Koppa propozycję piastowania godności kanonika rezydującego we Wrocławiu, nie przyjął jej jednak.

Był ceniony jako kaznodzieja, m.in. podczas dorocznych pielgrzymek na Górę św. Anny. Zainicjował też budowę poświęconego w 1886 r. kościoła pw. św. Trójcy w Bytomiu, dzięki czemu obszar szybko rosnącego miasta podzielony został na dwie parafie. Doceniając znaczenie katolickich związków i stowarzyszeń, założył w 1871 r. Towarzystwo im. św. Alojzego — polskie stowarzyszenie męskiej młodzieży katolickiej — którego koła powstały wnet przy wielu parafiach na Górnym Śląsku, prowadząc działalność kulturalno-oświatową i wychowawczą w duchu patriotycznym. Popierał też rozwój chrześcijańskich związków robotniczych, obejmując patronat nad Związkiem Wzajemnej Pomocy Chrześcijańskich Robotników Górnośląskich w Bytomiu i zachęcając księży z innych parafii do zakładania filii tego związku.

Tłumaczenie na język polski potępiającej antykatolicką politykę rządu księżki Konrada von Bolandena *Stary Bóg żyje* (Bytom

1872), o wyraźnych akcentach antypruskich, wydrukowane najpierw na łamach „Katolika”, a później jako samodzielna broszura, stało się powodem procesu. W jego wyniku Bonczyk skazany został na karę 8 tygodni więzienia, którą odbył w końcu 1873 r.

Twórczość literacka Bonczyka obejmuje utwory poetyckie, dzieła o treści religijnej, artykuły i korespondencje prasowe. Był autorem popularnych książek i broszur o tematyce religijnej, zarówno oryginalnych, jak i tłumaczonych z niemieckiego. Były to m.in.: napisany podobno w więzieniu z manuskryptu wygłoszonych wcześniej nauk majowych *Wykład godzinek o Niepokalanym Poczęciu N.P. Marii, czyli Nowy Miesiąc Maj w trzydzieści i dwóch rozmyślaniach* (Wrocław 1873), *Książeczka Jubileuszowa, czyli nauka o odpustach, szczególnie odpuszczenie jubileuszowym w roku 1879* (Wrocław 1879), *Książeczka św. Jadwigi mieszcząca w sobie krótki życiorys św. Patronki naszej oraz Litanię, godzinki i modlitwy* (Wrocław 1881), *Św. Józef, wzór dla rodziców chrześcijańskich*.

Sławę literacką przyniosła Bonczykowi jednak twórczość poetycka. Pierwszy tom poezji, zatytułowany *Eines alten Studenten Ferien-Geklimper seiner utraquistischen Tafelrunde gewidmet*, opublikowany anonimowo we Wrocławiu bez podania roku wydania (prawdopodobnie początek lat siedemdziesiątych), zachowany dziś tylko w jednym egzemplarzu, zawierał utwory polskie, niemieckie i łacińskie, zgrupowane w 5 działach. Przekłady poezji niemieckiej, zdaniem badaczy, nie dorównują literacko dokonaniom innych tłumaczy. W wierszach polskich z cyklu zatytułowanego *Chwasty z własnej zagrody* — liryce osobistej i erotykach — dochodzą wyraźnie do głosu konwencje poezji romantycznej z motywami byronizmu, nieszczęśliwej miłości, buntu jednostki przeciw krępującym ją więzom, z pochwałami miłości i przyjaźni, z wyraźnymi również akcentami sentymentalnymi. Są wśród nich także utwory religijne oraz okolicznościowe, w których pojawiają się elementy humoru i satyry. Wśród zamieszczonych w tym tomie 3 cykli niemieckich — oprócz *Deutsche Reisereien* i *Wieder daheim* — wyróżnia się liczący 55 utworów zbiór *Gudrun-Lieder*, będący swoistą realizacją petrarkowskiej koncepcji „pamiętnika miłości”, pisanego z dystansu i składającego się z wielu poetyckich epizodów. Można jednak mówić równocześnie o swoistym autotematyzmie tego cyklu, ujawniającego przed czytelnikiem swą „literackość” i tajemnice procesu twórczego. Drugi zbiór liryków Bonczyka, opublikowany we Wrocławiu również bez podania roku wydania i zatytułowany *Karpathen-Märchen*, nie zachował się

w żadnym egzemplarzu ani odpisie i zawarte w nim utwory pozostają dziś nieznane.

W 1879 r. ukazał się wydany w Bytomiu nakładem autora (wznowiony również w 1883 r.) poemat *Stary kościół miechowski, obrazek obyczajów wiejskich w narzeczu górnośląskim*. Jest to utwór bardzo osobisty, wyrastający ze wspomnień dzieciństwa, a jednocześnie bardzo mocno osadzony w tradycji literackiej. Centralny motyw jego akcji stanowi zburzenie starego kościoła w Miechowicach, aby na jego miejscu mógł zostać zbudowany nowy, większy — w istocie jednak to tylko pretekst do opisu rodzinnej wsi autora i jej społeczności. Przedstawił ją w bliskiej *Pana Tadeusza* konwencji wspomnienia — powrotu do „kraju lat dziecińczych”. Na kartach poematu pojawiają się postacie autentyczne, m.in. miechowski proboszcz ks. Józef Preuss, nauczyciel szkoły elementarnej, „rechtór” Paweł Bienek oraz ojciec poety — Walenty. Autentyzm wydarzeń, postaci i miejsc idzie tu jednak w parze z tendencją do idealizacji świata przedstawionego. Romantyczną cechą poematu jest jego niejednorodność gatunkowa — obecność elementów epopeicznych łączy się w nim z gawędowym tokiem narracji oraz kompozycją charakterystyczną dla poematu opisowego, jak też z wyraźnie nadrzędną liryczną strukturą całości. Józef I. Kraszewski w warszawskiej „Biesiadzie Literackiej” pisał o *Starym kościele miechowskim...*, że „przy odrobinie starania mogło z tego urosnąć małe arcydzieło”, stwierdzając następnie, iż jest „to kawał rudy, w którym złoto przyświeca”.

W r. 1886 ukazał się drukiem we Wrocławiu nowy poemat Bonczyka — *Góra Chełmska, czyli święta Anna z klasztorem oo. Franciszkanów. Wspomnienia z roku 1875*. I tutaj kanwą stały się prawdziwe wydarzenia, miejsca i postacie, które poddane zostały jednak daleko idącym przeobrażeniom. W fabule poematu wyróżnić można trzy zasadnicze wątki. Pierwszy to opis przebiegu tradycyjnych uroczystości odpustowych na Górze św. Anny z okazji święta Podwyższenia Krzyża św., gromadzących co roku pielgrzymów polskich z całego Śląska. W rzeczywistości jednak w wymienionym w tytule poematu 1875 r. uroczystości te nie odbyły się, gdyż zakonnicy zostali wcześniej przez władze pruskie usunięci z klasztoru. To właśnie — represje antykatolickie w ramach kulturkampfu i wypędzenie zakonników z Góry św. Anny — stanowi drugi wątek poematu. Trzeci — fikcyjny, rodem z romantycznej powieści poetyckiej — opisuje dzieje Damiana Gaszyny, którego tragicznie zakończona historia miłosna zawiodła do tego sank-

tuarium, gdzie dożywa swych dni jako tajemniczy pustelnik. Poe-
mat jest też okazją do prezentacji galerii „ojczyzny filarów” —
portretów osób szczególnie zasłużonych dla polskości ludu
śląskiego.

Bonczyka uznać można za kontynuatora poezji romantycznej,
której konwencje twórczo przekształcał, aby za ich pomocą uka-
zać literacki obraz Śląska i jego mieszkańców. Romantyczne po-
stulaty narodowości, ludowości i historyzmu, wraz z uznaniem
regionalizmu za istotną wartość literacką, w swej twórczości ory-
ginalnie zrealizował, dowodząc, że również Śląsk kryć może nie
wyzyskane dotąd i pomijane całkowicie przez romantyków źródła
inspiracji poetyckiej. W obydwu poematach ujawnia się też wielo-
krotnie romantyczne dowartościowanie ojczystego języka, w dzie-
więtnastowiecznej rzeczywistości Śląska mające przecież także
pozaliterackie motywacje. Najobszerniej wyłożył to Bonczyk
w opublikowanej w 1868 r. na łamach „Zwiastuna Górnoszląskie-
go” *Odezwie do Szanownych Panów Nauczycieli przy górno-
szląskich szkołach*, łączącej refleksje nad znaczeniem ojczystej
mowy dla wychowania i rozwoju człowieka z konkretnymi zalece-
niami dotyczącymi nauczania języka polskiego w śląskich
szkołach za pośrednictwem wskazanych wybitnych dzieł literatu-
ry polskiej. Istotnym motywem pisarstwa Bonczyka było także
przekonanie o jedności ziem polskich, połączonych — wbrew roz-
biorowym podziałom — wspólnotą narodu, języka, historii, trady-
cji i obyczaju. W takiej właśnie perspektywie widział zawsze Śląsk
— jako integralną część tej wspólnoty, wzbogacającą ją jednocze-
śnie własnymi, niepowtarzalnymi wartościami.

Książd N. Bonczyk zmarł 18 lutego 1893 r. w wieku 56 lat
w wyniku zapalenia płuc, które wywiązało się z zaziębienia pod-
czas prowadzonego zimą pogrzebu. Przed śmiercią kazał spalić
papiery, wśród których znajdować się miał podobno rękopis trze-
ciego poematu. Pochowany został w kaplicy Matki Boskiej Boles-
nej na cmentarzu przy ul. Piekarskiej w Bytomiu.

Bibliografia

N. Bonczyk: *Stary kościół miechowski*. Wyd. 4 krytyczne. Oprac. W.
Ogrodziński. Katowice 1936; N. Bonczyk: *Stary kościół miechowski*.
Oprac. W. Szewczyk. Katowice 1987; N. Bonczyk: *Góra Chetmska*. Wyd.
2 krytyczne. Oprac. W. Ogrodziński. Katowice 1938; N. Bonczyk: *Góra*
Chetmska. Oprac. F.A. Marek. Opole 1985; N. Bonczyk: *Poezje*. Oprac.
J. Kajtoch. Wrocław 1967.

J.I. Kraszewski: *Listy z zakątka*. „Biesiada Literacka” 1879, nr 167/168; J. Kędzior [J. Kuderaj]: *Ks. Norbert Bonczyk jako poeta*. Opole 1918; E. Szramek: *Ks. Norbert Bonczyk. Homer górnośląski i poeta walki kulturalnej*. „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1930, R. 2; Idem: *Ks. Norbert Bonczyk. Studium biograficzne*. Katowice 1939; F.A. Marek: *Ks. Norbert Bonczyk. Poeta i patriota*. Opole 1957; J. Kajtoch: *Norbert Bonczyk. Epik Górnego Śląska*. Katowice 1965; J. Lyszczyna: *Poeta szczęsnej ziemi, ks. Norbert Bonczyk*. Katowice 1994; Idem: *Na śląskim Parnasie. Poezja polska na Śląsku 1795—1922 wobec tradycji i współczesnych prądów literackich*. Katowice 2002.

Jacek Lyszczyna